

Deventer, 29 januari 2025

Hooggeachte mevrouw Wiersma,

Dit is een samenvatting met toelichting, adviezen en conclusies.

Inleiding

De Stichting Samenleving, Landbouw en Natuur (SLN) pleit voor een bredere maatschappelijke dialoog over landbouw en natuurbeheer, met speciale aandacht voor Natura 2000-gebieden. De stichting stelt dat het huidige stikstofbeleid te eenzijdig en onrealistisch is, met negatieve gevolgen voor boeren, bedrijven en natuurbeheer.

Kritiek op huidig stikstofbeleid

- 1. Bereikte reducties en onevenredige strengheid**
 - In de afgelopen 30 jaar is de ammoniakuitstoot uit de landbouw met 70% verminderd, mede door technologische innovaties en krimp van de veestapel.
 - Ondanks deze reductie blijven vergunningseisen streng en gebaseerd op betwiste modellen zoals AERIUS en Kritische Depositie Waarden (KDW).
- 2. Te nauwe focus op stikstof**
 - Andere factoren zoals waterhuishouding, vegetatie, klimaatverandering en onderhoud van natuurgebieden worden verwaarloosd.
 - De invloed van andere bronnen (verkeer, industrie, buitenlandse depositie) wordt onderschat.
- 3. Oneerlijke lastenverdeling**
 - Stikstofemissiebeleid treft de landbouw disproportioneel terwijl de industrie en andere sectoren minder worden aangepakt.
 - Scheiding tussen ammoniak (landbouw) en NOx (industrie/verkeer) is cruciaal om een 'pollution-switch' te voorkomen.
- 4. Bufferzones en impact op boeren**
 - Er wordt gepleit voor bufferzones rond Natura 2000-gebieden, variërend van 200m tot enkele kilometers. Dit zou in Overijssel bijvoorbeeld 18.000 hectare extra natuurgebied betekenen, wat neerkomt op de gedwongen beëindiging van honderden boerenbedrijven.
 - SLN pleit voor impactanalyses en overleg met belanghebbenden voordat regelgeving wordt ingevoerd.

Alternatieven en beleidsvoorstellen

1. **Afstandsregel tussen emissiebron en natuur**
 - Wetswijziging, waarin Aerius en KDW plaatsmaken voor intensieve monitoring van de aangewezen habitats in de Natura 2000-gebieden.
 - Bufferzones kunnen via agrarisch natuurbeheer worden beheerd, met langlopende contracten en eerlijke compensatie voor boeren.
2. **Regionale aanpak en sectorconvenanten**
 - Nederland opdelen in vier regio's met verschillende stikstofdoelen leidt tot willekeur en inconsistent beleid.
 - SLN pleit voor een evenwichtige aanpak waarbij alleen binnen 250 meter van stikstofgevoelige hexagonen emissiereductie wordt afgedwongen.
 - Zo nodig kan in individuele gevallen een emissiearm stalsysteem, zoals de Lelysphere, op kosten van het rijk worden verplicht gesteld.
3. **Betere monitoring en evaluatie van Natura 2000-beleid**
 - Natura 2000-beleid moet worden geëvalueerd op basis van resultaten van de afgelopen 30 jaar.
 - Monitoring moet transparanter en wetenschappelijk verantwoord worden uitgevoerd, inclusief bijdragen van boeren en burgers.
 - Indien uit robuuste analyse van de natuurmonitoring blijkt dat de natuur ter plekke achteruitgaat, gerichte maatregelen nemen op grond van diagnose van de plaatselijk geldende drukfactoren.
4. **Duurzaam landbouwbeleid en innovatie**
 - Innovaties in mestverwerking en emissiereductie moeten de ruimte krijgen om zich verder te ontwikkelen.
 - Agrarisch natuurbeheer moet worden versterkt als volwaardig alternatief voor gedwongen krimp.
 - Een dergelijke integrale benadering waarborgt de instandhouding van de natuur beter dan (alleen) de focus op stikstof.

Conclusie

SLN roept op tot een meer integrale en democratische aanpak van natuur- en stikstofbeleid, waarbij landbouw, natuurbeheer en economie in balans worden gebracht. Het huidige beleid is te rigide en mist een wetenschappelijke basis die rekening houdt met alle omgevingsfactoren. SLN wil graag bijdragen aan een realistisch en haalbaar beleid.

Nadere toelichting bij de samenvatting

Een bijdrage aan het formuleren van nieuw Natuurbeleid in Nederland

Inleiding

Het mest- en emissiebeleid van de afgelopen 30 jaren heeft geleid tot een enorme reductie van de ammoniakemissies vanuit de landbouw (70%). Deze reductie is gerealiseerd dankzij een krimp van de veestapel met 20%. Daarnaast is een scala aan technische maatregelen doorgevoerd (Emissiearme mestopslag, emissiearme mestaanwending, emissiearme stallen, eiwitarmere voer, vermindering van kunstmestgebruik, vermindering van gebruik van dierlijke mest en verbetering van de stikstofbenutting (van 25% in 1990 naar 50% nu). Mede dankzij deze inspanningen van de landbouw is de stikstofdepositie in deze periode afgenomen van ongeveer 3100 mol/ha tot 1400 mol/ha. Dit is een reductie van circa 55%.

Na de recente gerechtelijke uitspraken over de praktische uitwerking van de huidige wetgeving, blijkt steeds meer dat het vergunningenbeleid onevenredig streng is. De gehanteerde normen voor Stikstofemissie staan in geen verhouding tot de emissie van NH₃ en NO_x in ons land. Bovendien staat de stikstofdepositie als maatstaf voor de staat van de natuur steeds meer ter discussie. Er staan bijvoorbeeld prima zaken in de houtskoolschets ir. Wouter de Heij (versie 2 nov2024). Het wettelijk voorgeschreven model AERIUS en normen stikstofdepositie op omschreven Habitats (KDW) worden door een groeiend aantal wetenschappers en instellingen als TNO en RIVM gefileerd. Er wordt door betrokkenen gezocht naar een andere manier voor het managen van stikstof (NH₃ en NO_x) in ons land. SLN is echter van mening dat de focus in deze oplossingen nog te veel ligt op stikstof emissiereductie of depositie vraagstukken; diverse andere invloed factoren worden dan verwaarloosd, zoals waterhuishouding, klimaatverandering, concurrerende vegetatie, gebruikswijze van het gebied, achterstallig onderhoud etc. De schuld wordt primair bij de boeren neergelegd omdat deze beroepsgroep 43% van de stikstofdepositie zou veroorzaken volgens bepaalde wetenschappers. In gebruikte modellen zijn veel bedrijven zonder Natuurvergunning, zonder gekende input-output. De invloed van andere bronnen zoals AdBlue, strooizout, gaswinning, anaerobe en aerobe nitrificatie in bodem en natuur, buitenland worden onderschat in de gebruikte modellen. Bovendien is een grote onbekende de biologie van de bodem; hoe is de relatie tussen depositie en de samenstelling van de bodem. Dit is volgens SLN het grote probleem bij het beheren van de N2000gebieden. Veel oplossingen voor de situatie in de N2000 gebieden formuleren dat er daarom meer ruimte nodig. De stikstofemissie op de stikstofgevoelige hexagonen (zeshoekige oppervlakte-eenheden) zou vooral bewerkstelligd kunnen worden door zogenaamde bufferstroken. De genoemde breedte varieert van 200m tot enkele kilometers. Hierbij wordt kennelijk geen rekenschap gegeven aan de complexe lokale situatie van bewoners, bedrijven, landschap, cultuur en sociale-economische implicaties. SLN is een grote voorstander van

democratisering van natuurbeleid door middel van impactanalyses voordat normen worden vastgesteld. Deze implicaties behoren voor invoering met betreffende bewoners en andere belanghebbenden besproken te worden. Het kan niet langer zo doorgaan dat theoretische, laboratoriumnormen het leven van mensen op onnavolgbare wijze gaat dicteren omdat de politiek onbekend is met de impact van haar beslissingen. De impact op eerder afgegeven vergunningen maakt het voor ondernemers onwerkbaar en voor hun gezinnen onleefbaar. De bestuurders lopen het risico verantwoordelijk gehouden te worden door de benadeelde partijen en belanghebbenden. Schadeclaims zullen naar verwachting ontvankelijk worden verklaard vanwege de eerdergenoemde stroom aan bewijsmateriaal met betrekking tot onder meer onnauwkeurige locatie bepaling stikstof depositie door AERIUS, onvoldoende onderbouwde chemische en biologische principes in AERIUS en verwante rekenmodellen, arbitraire fixatie van normen KDW in een range, volledig willekeurig gekozen wettelijke ondergrens voor vergunningverlening.

In navolgende opmerkingen illustreren wij onze mening dat deze focus op stikstof te beperkt is en geen of onvoldoende bijdrage zal leveren aan een duurzame versterking van de gespecificeerde natuur/biodiversiteit in de Nederlandse Natura2000 gebieden.

Scheiding tussen beleid ammoniak emissie/depositie en NO_x emissie/depositie.

Volgens milieuwetgeving (ook in NLI!) is zogenaamde pollution-switch niet toegestaan, oftewel niet minder ammoniak om vervolgens meer NO_x toe te staan. Door ammoniakemissies (voornamelijk uit de landbouw) en NO_x-emissies (voornamelijk uit industrie en verkeer) afzonderlijk te behandelen, wordt voorkomen dat de landbouw disproportioneel moet inleveren ten behoeve van andere sectoren. Dit beschermt agrarische bedrijven tegen oneerlijke lasten. Bovendien is de ophoping van NH₃ in de atmosfeer (10 jaar afbraakperiode) een hele andere dan NO_x (100 jaar of langer aanwezig in atmosfeer en gerelateerd aan fijnstofproblematiek). Het is vreemd dat de betrokken wetenschap deze situatie in de afgelopen 20 jaar niet ontrafeld heeft.

Invoering van afstandsregel van emissiebron – stikstofgevoelige natuur.

Opmerkingen:

1. Dan wel nadrukkelijk eerst verifiëren waar deze stikstofgevoelige natuur zich bevindt binnen het Natura2000 gebied; wellicht is er al een 250m zone omheen of kan de locatie van deze habitat verplaatst worden zodat de zonering binnen het N2000 gebied valt.
2. Verifiëren of de suboptimale staat van deze habitat daadwerkelijk veroorzaakt wordt door stikstofdepositie. Inmiddels is duidelijk dat een suboptimale natuurkwaliteit vele oorzaken kan hebben, zoals grondsamenstelling, waterhuishouding of trofiegraad. Bovendien zijn er vele biologische / ecologische factoren van invloed waarvan de werking wetenschappelijk onbekend is of niet eenduidig kan worden verklaard.

3. Bufferzones buiten (en binnen) N2000 gebieden kunnen prima door middel van agrarisch natuurbeheer met langjarige pachtcontracten, voldoende financiële compensatie om een gezinsinkomen te verwerven (zoals bijvoorbeeld de bergboerenregeling).
4. Een snelle eerste berekening laat het volgende zien: Overijssel heeft 24 Natura2000 gebieden met totaal 43.000 ha oppervlakte¹. Een ongenueanceerde bufferstrook van 200 meter breed om alle Overijsselse N2000 gebieden beslaat ongeveer 18.000 ha, oftewel een 'uitbreiding' van de Natura2000 gebieden met 42%. Overigens komt deze 'uitbreiding' ongeveer overeen met de beleidsformulering in de concept Omgevingsvisie Overijssel 2024²: hierin wordt gesteld dat vanwege Natuurnetwerk Nederland, versterking Natuur, groenblauwe dooradering en bosstrategie in totaal 18.400 ha uit de landbouw onttrokken moet worden voor 2030! Om dit doel te behalen moeten er 400 boeren à 45 ha verdwijnen? Het verbaast ons dat de voorgestelde bufferstroken ongeveer overeenkomen met de in de omgevingsvisie genoemde oppervlakte.
5. Voor het beoordelen van de stikstofgevoeligheid van de hexagonen binnen de Natura2000 gebieden moet een breed pallet aan aspecten meegewogen worden. Hierbij kan niet uitsluitend het gedrag van bepaalde stikstofgevoelige plantjes worden meegewogen die wel of niet in de betreffende hexagoon ingeschreven zijn. Een belangrijke vraag is: Hoe zag het gebied eruit voor de industriële revolutie of begin 1900? Wat was toen de pH? Natuurlijk is de grondsoort hierbij erg bepalend; de woeste gronden b.v. hadden vroeger een zuur karakter pH 3.5-4,5. Dit leidde ertoe dat vele honderd duizenden hectares aan heidelandschappen ontstonden. Heide is zuurminnend, bleef bovenaan in de plantrangorde en kon door begrazing met schapen in stand worden gehouden. Pleksgewijze vergrassing op centrale plekken waar meer werd gemest, werd kort gehouden. Het heidelandschap werd geplagd tbs-strooisel in de potstallen en hiermee werden de essen vruchtbaar gemaakt. Opgaand hout werd gebruikt voor brandstof, bouwhout enz. Zo bleven de heidelandschappen in stand, groeiden ze niet dicht. De schapen leverden naast mest, melk, wol, vlees en huiden. Een belangrijke economisch spel in een kleine bijna gesloten kringloop en gemeenschap. Heidelandschap kan prima grenzen aan een intensief te begrazen landschap. Voorbeelden kunnen we aanreiken.
6. Met betrekking tot onze veenweidegebieden willen we het volgende opmerkingen: Ze zijn uniek in de wereld, komen op weinig plekken zo grootschalig voor en vormen een groot cultureel erfgoed! De vegetarische koe grazend op stevig groen tapijt op een veen/sponsachtige ondergrond waar hoegenaamd geen andere vorm van landbouw mogelijk is. Ze zijn hier de economische drager en vertegenwoordigen ook een hoge symbolische waarde; de koe in de wei met hier en daar nog molens op de achtergrond.

¹ Eerlijke Verhalen, uitgave SLN 2024 blz100

² <https://www.overijssel.nl/onderwerpen/omgeving/omgevingsvisie-overijssel/op-weg-naar-een-nieuwe-omgevingsvisie/> blz 95

We onderkennen de uitdaging van inklinking. Hier zou samen met boeren en kennisnetwerkgroepen breder onderzoek/praktijktoepassingen naar onderwaterdrainage kunnen worden gedaan. Er zijn hier veel voorbeelden hoe boeren natuur beheren voor natuurorganisaties en deelnemen aan agrarisch natuurbeheer.

7. Kleigronden zijn van nature minder zuur (pH 5-6) dan veengronden (pH 4,5-5). Deze oorspronkelijke situatie kan ook leidend zijn voor het inrichten van een smalle emissiearme zone rondom de stikstofgevoelige hexagoon.
8. Het inrichten en beheer van de smalle emissiearme zones kan geleid worden door de analyse van de oorspronkelijke staat zoals benoemd. Hierbij kan ook extensief agrarisch beheer ingevoerd worden, onder andere vanwege kosteneffectiviteit van het beheer. Hierbij moet opgemerkt worden dat op schrale grond geen productiviteit verwacht kan worden; ook de daar geogste vegetatie voorziet nauwelijks in het onderhoudsvoer van runderen. Tot een bepaald percentage is er een optimum. Ook het foerageren van weidevogels zal in deze emissiearme stroken beperkt mogelijk zijn.

Regionale aanpak met vier regio's: Het opdelen van Nederland in vier regio's met elk hun eigen reductiedoelstellingen kan leiden tot inconsistenties in de bescherming van natuurgebieden. Sommige regio's kunnen strengere maatregelen nemen dan andere, wat resulteert in variërende niveaus van natuurbescherming en mogelijke verwaarlozing van bepaalde gebieden.

Het is moeilijk te begrijpen waarom Nederland in 4 delen opgedeeld zou moeten worden. Aanbeveling: alleen binnen de 250 meter van stikstofgevoelige hexagonalen in een Natura2000 gebied, boeren uitkopen of een extensief beheer van deze gronden, om stikstofuitstoot te voorkomen. Uiteraard met een ruime vergoeding voor dit beheer. De rest van Nederland gewoon zo goed mogelijk laten boeren, immers de footprint van deze productie is mondiaal gezien het laagst. Wetenschappers als Louise Fresco en Rudy Rabbinge bepleiten grootschalige landbouw waar het goed kan omdat deze efficiënt is en uiteindelijk tot meer ruimte leidt voor andere claims zoals natuur, defensie, bouw, infrastructuur, recreatie etc. Stikstofverliezen kosten een boerenbedrijf uiteindelijk veel geld. Immers, hij moet kunstmest kopen om deze verliezen te compenseren. De huidige methodiek van stoffenbalans voorziet daarin.

8 Bij het overgaan van drijfmest naar stalmest willen we het volgende opmerken: Veruit de meeste stallen zijn ingericht op drijfmest. Op gebied van stikstofefficiëntie is al veel bereikt door gebruik te maken van een eenvoudige stoffen balans, het richtinggevende ureumgetal in de melk en regelmatige grondbemonstering. Een deel van de bedrijven zet sterk in op innovatie met behulp van biologie, gericht op lage kosten, toepassen compost, agrimest of enten met effectieve micro-organismen in de mest en beweiding. Een ander deel richt zich op innovatie met high-tech innovaties zoals de mestrobot en andere emissiearme

stalsystemen, het scheiden van urine en feces en/of toedienen met precisiebemesting. De urine met de stikstof vermengd met water toedienen aan de gewassen met meting van het bladgroen. Dus in de juiste hoeveelheid, in het juiste groeistadium van de planten. Of misschien wel de stal potdicht zoals de varkens en kippenstallen. De ammoniak afvangen en waterstof van maken en mest verwerken tot een hoogwaardig product of een biogasininstallatie.

In de praktijk zien we veel combinaties van beide oplossingsrichtingen.

De drijfmest in beide innovatieve systemen is veelal niet meer vergelijkbaar met pakweg 20 tot 30 jaar geleden. Door de verbeterde voerkwaliteit met daarin veel lagere stikstofgehalten ontstaan er minder verliezen in de verdere kringloop. Het is een ijzeren wet dat wat er bij de bek niet ingaat er nergens anders meer uitkomt. Dat komt ook tot uitdrukking in een steeds dalend ureumgetal in de melk.

Stalmest is goed, nieuwbouw is misschien hier en daar een mogelijkheid met scheiding bij de bron. Voldoende strooisel van graanstro is een uitdaging. Voor het bodemleven en weidevogelbeheer is stalmest goed, maar voor het behoud van de ammoniumstikstof een hele uitdaging.

Kortom er zijn veel wegen naar Rome, maar de sector is met een doorbraak bezig, op het gebied van efficiëntere bemesting, beperken van emissies (stikstof, methaan, CO₂) en gewasbeschermingsmiddelengebruik. Als de boeren voldoende tijd krijgen van de overheid, lost dit probleem (voor zover het een probleem is) zich vanzelf op.

In de beleving van belanghebbenden en omwonenden lijken de Natura 2000-gebieden steeds meer te evolueren naar een door Terrein Beherende Organisaties (TBO's) gewenste "tuin", met steeds verdergaande claims van gebiedsvreemde actoren op hun omgeving. Dit staat in contrast met de oorspronkelijke belofte van het Natura 2000-beleid, zoals gepresenteerd door de toenmalige bestuurders, waarbij werd gesteld dat er in de toekomst geen externe invloed zou zijn.

De situatie kan het best worden geïllustreerd door de volgende metafoor: Als ik een bepaalde visie voor mijn tuin heb, moet ik deze visie afstemmen op de specifieke omstandigheden van mijn grond, waterhuishouding, bodemgesteldheid en het heersende klimaat. Dit stelt me in staat om mijn doelen te realiseren, hoewel de natuur zich niet altijd volledig laat sturen. Wanneer er echter wordt aangegeven dat de problematiek bijvoorbeeld te veel stikstof of te weinig water betreft, moet de vraag gesteld worden of deze kwesties werkelijk de kern van het probleem zijn. Het lijkt er soms meer op dat het vraagstuk in feite draait om het verkrijgen van meer financiële middelen, onder het mom van ecologische problemen, om zo het beheer van de natuur te kunnen bekostigen. Het huidige natuurbeleid lijkt in toenemende mate gebaseerd op een economisch model, waarbij de nadruk ligt op

financiële compensatie voor natuurbeheerders in plaats van daadwerkelijke ecologische verbetering.

Invoering sector convenant; prima idee als het toegespitst is op reële situaties en alle stakeholders in een eerlijk en realistisch gesprek aanwezig kunnen zijn. Dus niet, zoals tot nu toe, de landbouwers met het mes op de keel aan tafel dwingen. Er moet sprake zijn van een 'haalbare businesscase' uitgaande van het bedrijfstype dat in de betreffende regio voorkomt. Tevens oog voor bedrijfsontwikkeling in breedte, diepte, innovatie, duurzaam, nationaal, EU, buiten EU etc. Als bijvoorbeeld PAS-melders illegaal zijn geworden en de bank de financiering intrekt, dan zijn daarmee de instrumenten geblokkeerd voor innovatie gericht op verduurzaming. Bestuurders zeggen dat de boeren niet willen, maar feitelijk laten de bedrijfsvoering en de financiers het niet toe als gevolg van het beleid van diezelfde overheid. Emissiebeperking zonder verbinding/logische basis met de 'vermeende' nadelige gevolgen voor N2000 gebied is geen goede werkwijze. Als de natuur feitelijk niet lijdt onder de stikstofdepositie, dan zal emissiedoelsturing of beperking van depositie de status van de natuur / biodiversiteit ook niet verbeteren. Daarmee is deze oplossingsrichting ons inziens teveel geconcentreerd op veehouderijbedrijven. Andere MKB en/of industriële bedrijven die emissie veroorzaken zouden ook meteen meegenomen moeten worden. Bij een recente blokkade van een industrieterrein in Twente bleek dat 90% van de aldaar gevestigde bedrijven geen natuurvergunning heeft. De provincie was hiervan niet op de hoogte omdat vele andere bedrijfstakken in het geheel geen stikstof- of Natura 2000 beleid kennen. Dit draagt natuurlijk bij aan een relatief hoge achtergronddepositie in vergelijking met de wettelijke ondergrens.

De punten 3 en 4 van bovenstaande opsomming hebben betrekking op de bufferzones. Daarvoor zijn langdurige beheerplannen noodzakelijk. Daarbij zij aangetekend dat het primaat bij TBO's van de afgelopen 20 jaar niet geleid heeft tot draagvlak in de regio, successen in beheer etc. Te overwegen valt dit primaat te nuanceren in de richting van regionale beheerscomités waarin alle lokale stakeholders, inclusief bewoners, ruimte- en watergebruikers meepraten.

Ontbrekende aandachtspunten in de houtskoolschets

1. **Ook is nadrukkelijk nodig dat TBO's op korte termijn de natuurmonitoring verbeteren (aparte notitie volgt).** Hierbij spelen veel zaken een rol: transparantie, inspraak van regio, ook bemonstering en analyse volgens NEN-ISO, locatie van metingen, statistisch verantwoord, tellingen professioneel en statistisch verantwoord, gebruik van AI en nieuwe technologieën etc. Ook is de inzet van moderne technologieën nodig om efficiënter en effectief beheer te bewerkstelligen zodat drastische kostenbesparing mogelijk is. SLN organiseert 19 maart hiertoe een informatieochtend in

Zwolle voor PS-leden Overijssel en andere geïnteresseerden. Verder wordt gepleit voor gedegen natuurmonitoring met instrumenten en technologie, maar ook vrijwilligers kunnen een belangrijke rol vervullen. Zij vormen een soort burgerraad van omwonenden die met plant/vogelapp's inventarisaties uitvoeren. Dit kweekt interesse en liefde voor de natuur in hun directe omgeving. De slogan binnen het Natura 2000-netwerk "Beheren, Betrekken en Beschermen" kan hiermee handen en voeten worden gegeven. De term "Natura 2000" heeft nu iets verhevens, een gebiedsvreemde heerschappij, die ver van de burger staat.

2. Inclusief **grondige en wetenschappelijke diagnose** van eventuele achteruitgang van de natuur; welke zijn de drukfactoren en hoe zijn deze eventueel te beïnvloeden. Bij de huidige eenzijdige focus op stikstof zul je zien dat aanscherping van het beleid niet zal leiden tot een voldoende verbetering van de natuur. Vervolgens zal het verhaal zijn dat er nog meer moet gebeuren en zullen de stikstofnormen nog verder aangescherpt worden en is er extra geld nodig voor zg. verscherpte beheersmaatregelen. Een vicieuze cirkel, die alleen slachtoffers zal vergen zowel bij natuur, omwonenden en economie.

Evaluatie N2000 beleid en uitvoering: Ook moet er volgens SLN gepraat kunnen worden over een eventuele herverkaveling van de 165 Natura 2000 gebieden op basis van de resultaten natuurbeheer en versterking van afgelopen 30 jaar. Bijvoorbeeld: Wat niet gelukt is in 20 jaar tegen hoge beheerskosten, gaat ook niet slagen in de toekomst; wellicht een reden om de Natura 2000 status om te zetten in normaal Agrarisch Natuurbeheer. Toen Minister-President Rutte zei 'er is geen taboe' en nu Minister-President Schoof zegt 'alles is mogelijk' wekt dit ook verwachtingen ten aanzien van het evalueren van 30 jaar Natura 2000 beleid!

Natuurlijk Agrarisch Natuurbeheer: Prima benadering met voorwaarden: mits dit zonder stikstofemissie mogelijk is, met bewezen technologie en betrokken en capabele ondernemers. Als het experimenteer-bedrijven worden zou de status en financiering daarop aangepast moeten worden. Tevens is dan een onderzoek/monitoringsprotocol nodig om toezicht te kunnen houden. Dit onderdeel moet verder worden uitgewerkt; als emissiearme zones worden gecreëerd wat betekent dat voor de emissieruimte voor de bedrijven/industrie/organisaties/bewoners daarbuiten?

Regionalisering van beleid: In de tekst gaat het om stikstofemissiebeperking om de natuur te versterken. Het gaat er nog steeds vanuit dat het Natura 2000 beleid ongewijzigd door kan gaan. De regionalisering kan prima werken. Voorwaarde daarbij is een effectieve en transparante analyse en monitoring van Natura 2000. Volgens SLN zullen daaraan voorafgaand verschillende elementen in het Natura2000 beleid moeten worden heroverwogen op basis van een realistisch en wenselijk toekomstbeeld. De NDA's geven hiervoor geen geschikte basis; daarvoor biedt het eerder aangekondigde gebiedsgerichte

overleg wel kansen. Dit is uiteraard alleen mogelijk als boeren en natuurbeheerders op gelijkwaardige basis in overleg treden. SLN vindt nadrukkelijk dat deze werkwijze zoals het nu feitelijk gaat, geen recht doet aan de belangrijke en respectabele rol van boeren in het buitengebied. Met SLN zijn vele burgers in het buitengebied ook die mening toegedaan. In het vervolg van eventueel regionaal beleid zal de menselijke maat en realisme ten aanzien van normering in emissie, KDW's en waterkwaliteit nodig zijn op basis van een meer gedegen oorzaak-gevolg analyse. De lokaal aanwezige kennis, inzicht en ervaring zal concreet ingewonnen moeten worden om tot succesvol regionaal beleid te komen.

Monitoring van bedrijven: Prima instrument als het zonder extra bureaucratie kan worden gehandhaafd. Ook dringt de vraag zich op waarom er juridisch verschil bestaat tussen de agrarische sector, de MKB-bedrijven, grote bedrijven en NGO's. **Waarom hoeven TBO's tot nu toe geen Natuurvergunning of MER uit te voeren?** Duurzame oplossingen vragen om evenredig en transparant beleid waar ook 'gelijke monniken, gelijke kappen' moet gelden met betrekking tot het gebruik van het buitengebied. Gelden dezelfde eisen ook in de stad? Hoe staat het met de groene ruimte in veel urbane gebieden?

Eigen metingen van boeren en burgers moeten ingepast worden in monitoring als deze volgens NEN-ISO uitgevoerd worden. Dit bespaart dubbel werk, kosten en vergroot draagvlak. In de NFFD zitten ook veel data die door vogelaars etc. worden ingewonnen; deze vormen mede de basis van natuurbeleid en beheersplannen; kan dat wel volgens NEN-ISO gevalideerde organisatie-standaard?

Punt 8: gezien de beperkte invloed van Ammoniak op de natuur is verdere uitbreiding van Natte depositiemetingen zinloos. Beter is eerst de focus te leggen op structurele introductie van grond-, water- en gewasonderzoek in Natura 2000 gebieden.

Wat is de invloed van andere bronnen van ammoniak: Recent genoemd strooizout, en ureum in AdBlue. Zo zijn er wellicht meer bronnen uit 'onverdachte' hoek die boven de huidige (en toekomstige) ondergrens van AERIUS uit stijgen doch in een 'politieke blinde vlek' verblijven.

De huidige stikstofdiscussie die wordt gevoerd vanuit het geloof in de 'Stikstofdeken' wordt door een steeds groter wordend deel van onze bevolking gezien als denken en handelen vanuit het 'Stikstoffuik denken'. Het activeert actief polarisatie. Wij zijn van menig dat herstel van vertrouwen in de overheid terug kan komen als oorzaak en gevolg op eenvoudige wijze is uit te leggen. Modellen zijn daarvoor niet geschikt. Meten is weten.

Tot slot, de Nederlandse landbouw heeft een traditie van grote zelfreflex. In voorlichting, onderzoek, onderwijs, studieclubs en kennisnetwerken wordt vaak de slogan gebruikt “Kennis delen is kennis vermenigvuldigen!”. De TBO's wijzen vaak naar de landbouw als negatieve externe factor. Graag doen wij de aanbeveling om voorbeelden te inventariseren waar intensieve landbouw en TBO's naast elkaar opereren met wederzijds goede resultaten en hier een soort zuurdesemwerking vanuit te laten gaan. Van kijk eens daar kan het, dan moet het hier toch ook kunnen? De SLN-publicatie ‘Eerlijke verhalen 2023’ bevat diverse goede voorbeelden van een effectieve samenwerking en kruisbestuiving tussen natuurbeheerder en agrarisch ondernemer. (Vermeld staan hier ook oppervlakte overzichten van agrarisch natuurbeheer en natuurbeheer voor TBO's). Het is deze samenwerking en nauw contact en betrokkenheid van bewoners, NGO's en andere ondernemers in de regio die het natuurbeheer succesvol en duurzaam kunnen maken.

Deze bijdrage is tot stand gekomen onder verantwoordelijkheid van het bestuur van SLN, dankzij de inbreng van diverse experts, ervaringsdeskundigen, wetenschappers en voormalige bestuurders en ambtenaren. Het gebruik van de gepresenteerde adviezen is echter volledig op eigen risico. Via onze contactpersoon is SLN gaarne bereid bij te dragen aan de realisatie van gewijzigd natuurbeleid.

Namens het bestuur van Stichting Samenleving, Landbouw en Natuur,

Ir. A.G. Andela

info@samenlevinglandbouwnatuur.nl
06 – 53 54 94 02